

กว่าจะเป็นคนระนาดเอก: บทบาทผู้นำวง

The Road of Ranad-Ek Player: Role of Band Leader

จिरายู มีเผือก¹, วิชฎาลัมพ์ก์ เหล่าวานิช²

Jirayu Meephueak¹, Vitchatalum Laovanich²

Received: 29 July 2020

Revised: 26 August 2020

Accepted: 16 September 2020

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการนำเสนอมุมมองความเป็นผู้นำในวงดนตรีไทยโดยเชื่อมโยงเข้ากับทฤษฎีภาวะผู้นำเพื่ออธิบายถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นและตอบคำถามของผู้เขียนที่ว่า “ทำไมคนระนาดเอกถึงต้องมีความเป็นผู้นำ” และ “ผู้นำกับดนตรีเกี่ยวข้องกันอย่างไร” โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย และสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านดนตรีไทย เพื่อสร้างข้อสรุปที่เชื่อมโยงไปสู่แง่มุมความคิดของผู้เขียนและนำเสนอตัวอย่างของสถานการณ์ต่างๆ ผู้วิจัยหวังว่าบทความชิ้นนี้จะเป็นประโยชน์ต่อวงการดนตรีไทยและคนระนาดเอก

คำสำคัญ: ผู้นำ, ผู้นำวง, ระนาดเอก

Abstract

This article presents aspects of the leadership of a Thai music band, connecting with the theory of leadership in order to describe the phenomena and answer the author's question “Why is the Ranad-Ek player obligatory to have a leadership ?” and “How are the music and the leadership related?” Data were collected by documents, research and interviewing Thai music experts to create a conclusion linking to the author's views and illustrate some examples of situations. The author hopes that this article will serve as useful information for the field of Thai music and Ranad-Ek player.

Keywords: Leader, Bandleader, Ranad-Ek

¹ นิสิตระดับปริญญาโท คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย E-mail: goodkow@hotmail.com

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย E-mail: Vitchatalum.L@Chula.ac.th

¹ M.Ed. Faculty of Education, Chulalongkorn University, E-mail: goodkow@hotmail.com

² Assistant Professor, Faculty of Education, Chulalongkorn University, E-mail: Vitchatalum.L@Chula.ac.th

บทนำ

เมื่อกล่าวถึงเอกสารวิชาการหรืองานวิจัยทางด้านดนตรีไทย พบว่าชิ้นงานจำนวนมากยังคงเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องประวัติศาสตร์ดนตรีบุคคลสำคัญและกระบวนการถ่ายทอดดนตรีไทยของครูบาอาจารย์ที่มีมากมายหลายสำนัก ดังนั้นสำหรับบทความชิ้นนี้ผู้เขียนจึงมีความตั้งใจที่จะแบ่งปันเรื่องราวความคิดแก่ผู้อ่านในประเด็นที่แตกต่างออกไป ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทผู้นำในวงดนตรีไทย และยังเป็นประเด็นที่ถูกพูดถึงในวงการวิชาการจำนวนไม่มากนัก โดยประเด็นคำถามสำคัญในบทความชิ้นนี้คือ ผู้นำกับดนตรีไทยเกี่ยวข้องกันอย่างไร ซึ่งหากมองดูแบบผิวเผินอาจพบว่าการเล่นดนตรีไทยเป็นเพียงแค่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับทักษะทางดนตรี การฝึกซ้อมและพัฒนาทักษะให้เป็นเลิศเพื่อแสดงความสามารถของนักดนตรีรวมถึงการบรรเลงดนตรีให้เข้าถึงอารมณ์ ความรู้สึกของบทเพลงนั้นๆ เพื่อถ่ายทอดออกไปสู่ผู้ฟังได้ซาบซึ้งและเกิดสุนทรีย์อันสูงสุด แต่สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ช่วยเติมเต็มการบรรเลงดนตรีให้สมบูรณ์แบบนั้นก็คือการบรรเลงร่วมกันเป็น “วง” นั่นเอง

วงดนตรีไทยคือการรวมกลุ่มของคนที่มีความชอบและสนใจดนตรีเหมือนๆ กันมารวมตัวกันเกิดเป็นวงดนตรีขึ้น อันก่อปรด้วยคนที่เล่นดนตรีไทยชนิดต่างๆ เพื่อบรรเลงประสานกันเป็นเพลงได้อย่างไพเราะ ตามระเบียบแบบแผนการแบ่งประเภทของวงดนตรีไทยนั้นจะแบ่งได้เป็น 3 อย่าง ได้แก่ วงปี่พาทย์ วงเครื่องสาย และวงมโหรี (มนตรี ตราโมท, 2538 อ้างถึงใน สุรพล สุวรรณ, 2559) โดยจะมีเครื่องดนตรีแต่ละชนิดผสมกันเข้าเกิดเป็นวงดนตรีและสิ่งสำคัญก็คือบทบาทหน้าที่ของเครื่องดนตรีต่างๆ ที่ประกอบอยู่ในวงนั้นๆ ซึ่งถูกกำหนดไว้ตามหลักวิชาการ

บุญช่วย โสวัตร (2539) กล่าวว่าการบรรเลงดนตรีไทยได้มีการกำหนดบทบาทหน้าที่เครื่องดนตรีในการบรรเลงรวมวงไว้อย่างชัดเจน โดยมีการวางระบบกลุ่มเครื่องดนตรีบรรเลงก่อนและหลังซึ่งใช้หลักเครื่องดนตรีที่เสียงแหลมเป็นผู้นำและเครื่องดนตรีที่มีเสียงทุ้มเป็นผู้นำตามและหนึ่งในเครื่องดนตรีกลุ่มเสียงแหลมที่รับบทบาทในการเป็นผู้นำในวงดนตรีไทยประเภทวงปี่พาทย์นั้นก็คือ “ระนาดเอก”

ระนาดเอกทำหน้าที่เป็น “ผู้นำ” ในวงดนตรีไทยโดยมีบทบาทในการนำพาวงให้บรรเลงไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งผู้นำวงจะมีอำนาจในการตัดสินใจถึงบริบทของสถานการณ์ว่าควรปฏิบัติ เช่นไร ไม่ว่าจะเป็นการตั้งแนวบรรเลง ลูกล่อลูกขัด ขึ้นเพลง บากลง รับร้องและส่งร้องนั้นเป็นหน้าที่สำคัญของคนระนาดที่ต้องอาศัยประสบการณ์ผสมกับความเด็ดขาดในการตัดสินใจเลือกปฏิบัติสิ่งนั้นๆ ตามความเหมาะสม ผู้บรรเลงระนาดเอกจึงต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถ มีความชำนาญ กล้าตัดสินใจรวมถึงประสบการณ์ที่เก็บสั่งสมมาอย่างยาวนาน มีความเข้าใจในเรื่องของหลักการ วิธีการบรรเลง อย่างถ่องแท้ ดังนั้นการที่จะเป็นคนระนาดเอกที่ดีนั้นนอกจากจะมีความรู้และฝีมือในการบรรเลงที่เป็นเลิศแล้วเมื่ออยู่ในบริบทของการรวมวงหรือการทำงานร่วมกับผู้อื่นก็ต้องมีความเป็นผู้นำที่มากด้วยความสามารถเช่นกัน

จากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้นทำให้ผู้เขียนเกิดคำถามในใจขึ้นและอยากชวนผู้อ่านคิดถึงประเด็นดังกล่าวว่า “ทำไมคนระนาดเอกถึงต้องมีความเป็นผู้นำ” และ “ผู้นำกับดนตรีเกี่ยวข้องกันอย่างไร” ในฐานะที่ผู้เขียนเองก็เป็นผู้นำที่ได้เรียนรู้และมีประสบการณ์บรรเลงระนาดเอกอยู่พอสมควร สิ่งนี้จึงจุดประกายให้ผู้เขียนเกิดแรงบันดาลใจอยากศึกษาเรื่องราวเหล่านี้เพื่ออธิบาย

ถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมคนตรีไทยและตอบคำถามในใจของผู้เขียนเอง ดังนั้นบทความนี้จึงได้รวบรวมร่องรอยความคิดและข้อมูลต่างๆ จากเอกสารตำราและการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญสรุปเชื่อมโยงทฤษฎีความเป็นผู้นำออกมาเป็นแง่มุมเล็กๆ เพื่ออธิบายถึงที่มาที่ไปของแนวคิด “กว่าจะเป็นคนระนาดเอก: บทบาทผู้นำวง” ที่ผู้เขียนตั้งใจอยากจะบอกเล่ากับผู้อ่าน โดยหวังว่าจะเป็นประโยชน์ต่อวงการดนตรีไทยและนักระนาดเอกรุ่นใหม่ที่ยากก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำวงที่เข้มแข็ง

ทฤษฎีที่ว่าด้วยการเป็นผู้นำที่ดี

แน่นอนว่าการเกิดสังคมนั้นถือเป็นเรื่องของคนหมู่มากที่จะต้องใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันโดยมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ต่างๆ ทางสังคมเพื่อให้คนในสังคมปฏิบัติตามหรือใช้เป็นกรอบในการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังนั้นสิ่งหนึ่งที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ขาดมิได้เลยนั่นก็คือ “ผู้นำ” หากจะพูดให้เข้าใจง่าย คือ ผู้ที่ถือกำเนิดมาเพื่อทำหน้าที่ในการปกครองพลเมือง องค์กร หรือสังคมต่างๆ ของตนให้มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี

ความหมายทั่วไปของคำว่า “ผู้นำ” และ “ภาวะผู้นำ”

จากเอกสารงานวิจัยที่ผู้เขียนได้รวบรวมมาสามารถสรุปออกมาเป็นความหมายของ “ผู้นำ” คือ ตัวบุคคลที่มีคุณสมบัตินำพากลุ่มของตนให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยเป็นที่ยอมรับนับถือจากสมาชิกในองค์กร มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มั่นใจในตัวเอง รับผิดชอบในหน้าที่ กล้าตัดสินใจ เป็นแบบอย่างที่ดี มีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหาและมีความสามารถในการชักจูงหรือใช้อิทธิพลในการชักนำให้สมาชิกในองค์กรปฏิบัติตามเพื่อการบรรลุเป้าหมายร่วมกัน (ทองหล่อ เดชไทย, 2544; Stogdill, 1974)

นอกจากนี้ยังมีคำที่เกี่ยวข้องกับคำว่าผู้นำอยู่อีกคำหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นของคู่กันนั่นก็คือ “ภาวะผู้นำ” หมายถึง ความสามารถของบุคคลที่ครองตำแหน่งที่ใช้ในการจูงใจ โน้มน้าว สมาชิกในองค์กรเพื่อก่อให้เกิดการกระทำกิจกรรม หรือการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ของกลุ่มหรือองค์กร (Stogdill, 1974)

ดังนั้นผู้เขียนสามารถสรุปได้ว่าการเป็นผู้นำคือตัวบุคคลที่มีภาวะความเป็นผู้นำไหลเวียนอยู่ในตัวสามารถสร้างอิทธิพลหรือมีอำนาจในการโน้มน้าวสมาชิกในองค์กรหรือสร้างปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องให้นำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรที่ตั้งไว้

คุณลักษณะผู้นำทั่วไป

การศึกษาคุณลักษณะผู้นำเป็นทฤษฎีที่มีมาแต่ดั้งเดิมและได้มีการศึกษาวิจัยกันเป็นจำนวนมาก ซึ่งในระยะแรกการศึกษาผู้นำกับผู้ตามจะยึดแนวคิดทฤษฎี (The Great Man Theory) ซึ่งเชื่อว่าผู้นำนั้นเป็นมาตั้งแต่กำเนิด ไม่สามารถสร้างขึ้นเองได้และผู้นำจะมีลักษณะที่พิเศษกว่าคนอื่น ๆ ดังนั้นผู้นำที่ประสบความสำเร็จได้จะเป็นผู้ที่มีความสามารถเหนือกว่าคนธรรมดาทั่วไป (extra-ordinary abilities) ในระยะต่อมางานวิจัยต่างๆ ได้มีการออกแบบงานวิจัยที่ดีขึ้นและมีการนำวิธีการใหม่ๆ มาใช้ในการวิจัย งานวิจัยเกี่ยวกับคุณลักษณะ จึงเริ่มมีการค้นพบลักษณะภาวะผู้นำที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมผู้นำ และประสิทธิผลภาวะผู้นำ

จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะภาวะผู้นำนั้นได้มีการรวบรวมแนวคิดและทฤษฎีไว้มากมาย ดังนั้นผู้เขียนจึงขอหยิบยกแนวคิดของ Stogdill (1974) ที่ได้รวบรวมผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้นำโดยจำแนกไว้ทั้งหมด 6 ด้านด้วยกัน ได้แก่ 1. ลักษณะทางกายภาพ (physical

characteristics) 2. ภูมิหลังทางสังคม (social background) 3. สติปัญญา (intelligence) 4. บุคลิกภาพ (personality) 5. ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับงาน (task-related characteristics) และ 6. ลักษณะทางสังคม (social characteristics)

หลังจากที่ผู้เขียนได้นิยามแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับความเป็นผู้นำมานั้นผู้เขียนคิดว่าเราสามารถนำทฤษฎีเหล่านี้มาเชื่อมโยงเข้ากับความเป็นผู้นำในวงดนตรีของคณะระนาดเอกได้เพราะแท้จริงแล้วภาวะผู้นำกับดนตรีนั้นดูเหมือนว่าจะมีความสอดคล้องกันในทุกท่วงทำนองและการเป็นหัวหน้านั้นอาจไม่ใช่เรื่องยาก แต่การเป็นผู้นำที่ดีนั้นเป็นเรื่องที่ทำนายสำหรับทุกคนและทุกสังคม โดยเฉพาะการทำความเข้าใจศิลปะในการบริหารคนที่เก่งเลิศ (Talent Management) ยิ่งเป็นเรื่องที่ยากกว่า

ภาวะผู้นำในสังคมดนตรี

การบริหารงานในองค์กรที่ดีนั้นไม่ต่างอะไรกับการบริหารจัดการวงดนตรีเพราะการเล่นดนตรีก็เปรียบเสมือนกับการเข้าห้องประชุมของบอร์ดบริหาร แต่ละคนก็มาจากที่ต่างๆ มีพื้นฐานสิ่งแวดล้อม ภูมิหลังที่ต่างกัน แต่อย่างไรก็ตามเมื่อทุกคนเข้าประชุมก็มีจุดประสงค์ร่วมกันก็คือการทำงานเป็นทีมเพื่อให้องค์กรเจริญก้าวหน้า นักดนตรีก็เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นนักดนตรีไทย นักดนตรีตะวันตก หรือนักดนตรีอื่นๆ มาจากคนละที่มีพื้นฐาน มีเครื่องดนตรีต่างกัน แต่เมื่อมารวมวงกันจำเป็นต้องปรับตัว พยายามสื่อสาร ศึกษาเรียนรู้นิสัยใจคอซึ่งกันและกัน ละลายพฤติกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยบรรลุดุประสงค์เดียวกันคือ บรรเลงดนตรีที่ไพเราะให้คนฟัง เพราะเหตุนี้การมีผู้นำที่คอยเป็นผู้ชักจูงหรือเป็นผู้ที่โน้มน้าวให้สมาชิกในองค์กรได้ปฏิบัติหน้าที่ตามที่กำหนดไว้จึงถือเป็นเรื่องสำคัญ ยกตัวอย่าง ผู้เขียนอยากให้ผู้อ่านลองจินตนาการ

ดูว่าหากประเทศของเรานั้นปราศจากผู้นำทิศทางการขับเคลื่อนของประเทศชาติจะยังคงดำเนินต่อไปได้หรือไม่ ประเทศที่เจริญล้วนแต่มีผู้นำที่แข็งแกร่งทั้งสิ้นเพราะฉะนั้นเองไม่ว่าจะสังคมใหญ่หรือสังคมที่ย่อยลงมาแล้วแต่จำเป็นที่จะต้องมีความสำคัญนี้ขึ้นอยู่กับขนาดขององค์กรและขนาดของปัญหาด้วยเช่นกัน

สังคมดนตรีไทยเป็นสังคมหนึ่งที่เป็นศูนย์รวมของเหล่าศิลปินมาอยู่ร่วมกันและการบรรเลงดนตรีส่วนใหญ่จะบรรเลงร่วมกันเป็นวงดนตรี การกำหนดบทบาทหน้าที่นั้นจึงเกิดตามมาจากในสังคมนี้แต่ทว่าการกำหนดบทบาทในสังคมดนตรีไทยนั้นจะแตกต่างออกไปจากสังคมทั่วไป เพราะการกำหนดบทบาทนั้นมีได้กำหนดที่ตัว “ผู้บรรเลง”

การกำหนดบทบาทความเป็นผู้นำทางสังคมดนตรีไทยจะไม่กำหนดชี้ชัดถึงตัวผู้บรรเลงแต่จะกำหนดบทบาทผ่านเครื่องดนตรีที่ผู้บรรเลงนั้นบรรเลงอยู่โดยผู้บรรเลงมีหน้าที่พัฒนาทักษะและคุณลักษณะต่างๆ ให้มีความสอดคล้องกับบทบาทตามสถานะทางสังคมที่ถูกกำหนดไว้ตามหลักวิชาการในการบรรเลงดนตรีไทย ดังที่บุญช่วย โสวัตร (2539) ได้กล่าวว่ามีกำหนดหน้าที่ของเครื่องดนตรีแต่ละเครื่องมือไว้อย่างชัดเจน ยกตัวอย่างเช่น วงปี่พาทย์เสภา กลุ่มของเครื่องดนตรีที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำวง ได้แก่ ระนาดเอก ปี่ใน กลุ่มของเครื่องดนตรีที่ทำหน้าที่เป็นหลักของวง ได้แก่ ข้องวงใหญ่ กลุ่มของเครื่องดนตรีที่ทำหน้าที่ตกแต่งการบรรเลง ได้แก่ ระนาดทุ้ม ข้องวงเล็ก กลุ่มของเครื่องดนตรีที่ทำหน้าที่กำกับจังหวะย่อย ได้แก่ ฉิ่ง ฉาบ กรับ และกลุ่มของเครื่องดนตรีที่ทำหน้าที่ในการกำกับจังหวะหน้าทับ คือ กลองสองหน้า และนอกจากนี้ยังมีการวางระบบการแบ่งกลุ่มเครื่องดนตรีบรรเลงก่อน-หลัง (เพลงประเภทลูกล่อลูกขัด) โดยใช้หลักการให้รวม

เครื่องดนตรีที่มีเสียงแหลมเข้ากลุ่มกันเป็นพวกหน้า และรวมเครื่องดนตรีที่มีเสียงทุ้มเข้าด้วยกันเป็นพวกหลัง (แบ่งเป็นกลุ่มหน้ากลุ่มหลัง)

ดังนั้นเรื่องความเป็นผู้นำในสังคมดนตรีนั้นจะถูกกำหนดบทบาทไว้กับเครื่องดนตรีนั้นๆ เพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์ในการกำกับพฤติกรรมของผู้บรรเลงไปอีกทีหนึ่ง โดยความสามารถในการบรรเลงและความสามารถในการเป็นผู้นำวงที่ดีนั้นจะเป็นคนละเรื่องกัน อย่างไรก็ตามผู้บรรเลงเองก็ต้องมีความเพียรพยายามที่จะพัฒนาตนในเรื่องต่างๆ ให้มีคุณสมบัติที่ถึงพร้อมในการสวมบทบาทดังกล่าว หากผู้บรรเลงมีทักษะที่ดีและมีความสามารถในการเป็นผู้นำควบคู่ไปด้วยแล้วก็จะทำให้ผู้บรรเลงมีความครบเครื่องทั้งเรื่องของทักษะดนตรีและบทบาทผู้นำที่ไหลเวียนอยู่ในสายเลือด

คนระนาดเอกกับผู้นำเกี่ยวข้องกันอย่างไร ?

หากเปรียบเทียบการเป็นผู้นำที่ดีในองค์กรก็ไม่ต่างอะไรกับการเป็นคนระนาดเอกที่สามารถนำวงไปสู่จุดหมายที่กำหนดไว้ได้ ในหัวข้อนี้ผู้เขียนจึงขออธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคนระนาดเอกกับความเป็นผู้นำเพื่อบอกเล่าแก่ผู้อ่านและตอบคำถามในใจของผู้เขียนด้วยเช่นกัน ความเป็นผู้นำในตัวคนระนาดนั้นเกิดขึ้นมาพร้อมๆ กับการปฏิบัติเครื่องดนตรีขึ้นนัอย่างไม่สามารถปฏิเสธได้เลย หากผู้อ่านอยู่ในวงการดนตรีไทยวาทกรรมก่อนการบรรเลงที่ได้ยินบ่อยจนชินหูในวงปี่พาทย์ก็คงหนีไม่พ้น “จะขึ้นหรือจะลงเพลงก็แล้วแต่คนระนาดเอก” “ฟังคนระนาดสิเขาเป็นผู้นำ” อะไรทำนองนี้เป็นต้น สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะการกำหนดบทบาทระนาดเอกให้เป็นผู้นำวงตามหลักวิชาการที่มีมาแต่เนิ่นนานแล้ว (บุญช่วย โสวัตร, 2539) และคัดเลือกผู้บรรเลงที่มีคุณสมบัติ

ถึงพร้อมมารับบทบาทในการบรรเลงระนาดเอก (ผู้นำ) (เสนาะ หลวงสุนทร, 2547 ; ไ้ระนาดก้านทอง, 2533) ซึ่งคุณสมบัติการเป็นผู้นำวงที่ดีตามทฤษฎีที่ระบุมาข้างต้นนั้น สติปัญญา (intelligence) จึงเป็นเรื่องที่สำคัญมากกับคนระนาดเอกผู้ช่วยศาสตราจารย์สงบศึก ธรรมวิหาร ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับสติปัญญากับคนระนาดเอกไว้ว่า

“สติปัญญาเป็นสิ่งสำคัญที่คนระนาดเอกต้องมี นอกจากจะไม่ทำให้วงล่มแล้วยังคิดสร้างสรรค์อื่นๆ ได้สารพัด”

*(สงบศึก ธรรมวิหาร สัมภาษณ์,
3 เมษายน 2563)*

จากสิ่งที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์สงบศึก ธรรมวิหารกล่าวมา พบว่าสาเหตุที่วงไม่ล่มนั้นคงเป็นเพราะไม้ระนาดเอกที่ใช้ตีนั้นเป็นไม้แข็งจึงสามารถตีอู่มวงให้มีเสียงกึกก้องกังวานช่วยสร้างความมั่นใจให้กับสมาชิกในวงได้ นอกจากนี้การใช้สติปัญญาที่เฉียบคมของคนระนาดเอกยังช่วยพลิกวิกฤตของวงให้ผ่านพ้นไปได้ด้วยดีโดยผู้เขียนขอยกตัวอย่างเหตุการณ์การประชันวงดนตรีไทยในภาพยนตร์ โหมโรงฉากที่วงอัมพวาของครูสินประชันกับ วงราชบุรีซึ่งก่อนหน้านั้นนายศรคนระนาดเอกประจำวงอัมพวาถูกทำโทษให้ไปตีฆ้องวงใหญ่เพราะไม่ยอมมาซ้อมและให้นายชุ่มคนฆ้องวงใหญ่มาบรรเลงระนาดเอกแทน โดยเปิดมาวงแรกเป็น วงของราชบุรีในบทเพลง โหมโรงประเดิมชัยซึ่งใน วงนี้มีคนระนาดเอกชาวราชบุรีที่ชื่อนายหยกมีฝีมือการตีระนาดเอกอยู่ระดับหนึ่งเมื่อบรรเลงไปสักระยะสมาชิกในวงอัมพวาเริ่มออกอาการสั่นกลัวและรับรู้ได้ถึงความเก่งกาจของวงราชบุรี นายชุ่มที่ต้องมารับบทคนระนาดเอกแทนนายศรเริ่มเกิดความ ไม่มั่นใจในตนเองขึ้นและหลังจากวงราชบุรีบรรเลงเสร็จวงอัมพวาก็ขึ้นต่อด้วยบทเพลงโหมโรงอุบาย เมื่อ

ถึงฉาคนี่หากผู้อ่านเคยรับชมภาพยนตร์เรื่องนี้จะสามารถรับรู้ได้ว่าความเป็นผู้นำวงของนายซุ่มนั้นไม่มีอยู่เลยและกำลังพาวงไปสู่ความพินาศ แต่ทันใดนั้นก็มีคนค้านขึ้นมาว่าคนระนาดเอกวงอัมพวานั้นไม่ใช่คนที่กำลังบรรเลงอยู่หากแต่เป็นคนที่กำลังบรรเลงผองวงใหญ่อยู่ข้างหลังนั่นเอง จากนั้นจึง มีการหยุดบรรเลงและสลับเปลี่ยนให้นายศรได้กลับมาบรรเลงระนาดเอกดั้งเดิมและเริ่มขึ้นเพลงใหม่ตรงจุดนี้เองที่ทำให้วงดนตรีของครูสินเป็นผู้ชนะ เราจะเห็นว่านายศรนอกจากเป็นคนระนาดเอกที่มีทักษะการบรรเลงที่ดีแล้วยังแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้นำที่มีสติปัญญาเป็นเลิศอีกด้วย จะสังเกตเห็นว่าการใช้เทคนิคการดีกระเพื่อมเสียงของนายศร (ตีเสียงให้ดังขึ้นกว่าปกติ) ผสมกับการใช้จิตวิทยาการสบตา (Eye Contact) ส่งอารมณ์ความรู้สึกเพื่อสร้างความน่าเกรงขามและข่มขวัญแก่ศัตรู (วงตรงข้าม) นอกจากนี้ยังปลุกใจสมาชิกในวงกระตุ้นอารมณ์ให้เกิดความรู้สึกร่วมอีกด้วย และนี่จึงเป็นเหตุผลว่าทำไมถึงคนระนาดเอกกับความเป็นผู้นำจึงมีความเกี่ยวข้องกัน

ดังนั้นระหว่างคนระนาดเอกกับความเป็นผู้นำจึงมีความเกี่ยวข้องกันอย่างลึกซึ้งและอาวุธของผู้นำที่ขาดมิได้เลยก็คือสติปัญญา (intelligence) ที่เฉียบแหลมกับหัวใจที่กล้าหาญของผู้นำที่เอาไว้อใช้ในการต่อกรกับปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้น แน่แน่นอนว่าหากขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปก็คงมีอาจเป็นผู้นำวงที่ดีได้

คนระนาดเอกกับความแข็งแรงของร่างกาย

ในประเด็นนี้ผู้เขียนต้องการกล่าวถึงลักษณะทางกายภาพ (physical characteristics) ของผู้นำ ผู้อ่านหลายๆ ท่านอาจตั้งคำถามขึ้นว่า ทำไมผู้นำต้องมีลักษณะทางกายภาพที่ดีและสองสิ่งนี้มันมีความเกี่ยวข้องกันอย่างไร แน่แน่นอนว่าในทุกๆ องค์การส่วนใหญ่ล้วนอยากได้ผู้นำที่มี

ความแข็งแรงและมีลักษณะทางกายภาพที่ดีกันทั้งนั้น หากผู้นำเจ็บไข้ได้ป่วยไม่รักษาสุขภาพร่างกายของตนให้ดีแล้วเขาจะนำพาคนในองค์กรขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้อย่างไร เพราะฉะนั้นผู้นำจึงควรหมั่นดูแลร่างกายให้มีความแข็งแรงอยู่เสมอ เนื่องจากการออกกำลังกายอย่างเหมาะสมมีส่วนช่วยให้สุขภาพร่างกายของแข็งแรงอีกทั้งยังช่วยในเรื่องการเสริมสร้างความคงทนของกล้ามเนื้อและช่วยเสริมสร้างในเรื่องของความมั่นใจในการทำงานมากขึ้น นอกจากนี้การออกกำลังกายร่างกายจะหลั่งสารตัวหนึ่งที่ชื่อว่า โดพามีน (Dopamine) ซึ่งเป็นสารที่ก่อให้เกิดความสุขและช่วยกระตุ้นให้เกิดอารมณ์ในเชิงบวกซึ่งช่วยในการบรรเทาเรื่องความเครียดให้กลับมามีความสดชื่นได้อีกครั้ง (Art Kramer (n.d. as cited in Ainnie Daly, 2020) เมื่อผู้นำมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงและเต็มเปี่ยมไปด้วยพลังจะส่งผลให้ผู้นำสามารถทำงานได้เต็มศักยภาพของตนและเกิดประสิทธิภาพแก่องค์กรอย่างถึงที่สุด และนี่จึงเป็นเหตุผลว่าทำไมถึงผู้นำจึงต้องคำนึงถึงลักษณะทางกายภาพ ดังนั้นคนระนาดเอกก็ควรต้องมีลักษณะทางกายภาพที่ดีเช่นกัน พล่งกำลังและความฟิตของร่างกายจัดได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญของคนระนาดเอกอย่างมากซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของครูประสิทธิ์ ถาวร (ศิลปินแห่งชาติ) ที่ว่า

“คนระนาดเอกต้องมีกำลังข้อที่ดี สุขภาพที่ดี”

(ประสิทธิ์ ถาวร อ้างถึงใน
พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์, 2559)

อย่างไรก็ตามในการบรรเลงดนตรีไทยนั้นไม่ว่าจะมีแต่เพลงช้าๆ ยืดๆ เสมอไปแต่ยังมีการบรรเลงที่ต้องอาศัยความเร็วหรือต้องใช้พลังในการบรรเลงมาก เช่น เพลงเดี่ยว เพลงเสภา เป็นต้น เพื่อความกระชับของบทเพลงนั้นเป็นการเพิ่มอรรถรสและแสดงฝีมือให้แก่ผู้ฟังหรือผู้

ตรงข้าม โดยการที่ได้มาซึ่งพลังกำลัง (ความไหว) ของคนระนาดเอกนั้นเราใช้วิธีที่เรียกว่า “การไล่ระนาด” การไล่ระนาดนั้นเป็นวิธีสะสมพลังกำลัง หรือการเรียกความสมบูรณ์ของคนระนาดเอกอย่างหนึ่งซึ่งวิธีการไล่ของแต่ละสำนักจะมีเคล็ดลับในการไล่ระนาดของตนที่แตกต่างกันออกไป แต่ถึงอย่างไรแนวคิดหลักๆ ก็คงหนีไม่พ้นเรื่องของ การใช้น้ำหนักเข้ามามีส่วนช่วยเพื่อพัฒนา และฝึกความคงทนของกล้ามเนื้อซึ่งพลังกำลังของคนระนาดนั้นจัดได้ว่ามีความสำคัญอย่างมากเป็นอันดับต้นๆ ของการเป็นผู้นำวงที่ดี ครูประสาสามเสน ได้กล่าวถึงการไล่ระนาดเอกไว้ว่า

“การบรรเลงระนาดต้องใช้กำลังมาก เพราะปริมาณเนื้อหาของเพลงแต่ละเพลงใช้เวลาบรรเลงนานพอสมควรการจะออกกำลังกายแบบคนทั่วไปก็ไม่ได้ช่วยให้มีกำลังในการตีระนาดเท่าไร ดังนั้นการไล่ระนาดจึงเป็นวิธีการออกกำลังกายของคนระนาดที่ช่วยสร้างพลังกำลังโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นช่วงหลัง หัวไหล่ แขน และข้อมือ โดยการไล่ระนาดให้เกิดพลังกำลังมาจากหลายๆ อย่างทั้งเรื่องน้ำหนักของไม้ที่ต้องหนักกว่าปกติ ผืนที่ทำจากไม้ไผ่บดคลุมด้วยผ้าอีกชั้นหนึ่งเพื่อสร้างความเหนียวในการไล่ เรื่องแนวที่ใช้ไล่จะต้องเป็นแนวที่เร็วและตึงมือพอสมควรหากช้าเกินไปก็สลายเกินไม้ได้อะไร และเวลาในการไล่ก็ต้องให้นานยิ่งนานยิ่งดีจะเรียกได้ว่าใช้เครื่องพันธนาการมาทรมานตัวเองเพื่อให้เกิดกำลังก็ว่าได้ สำหรับคนที่ไม่ไล่ระนาดก็เปรียบเหมือนนักมวยที่ไม่เตะกระสอบทรายพอถึงเวลาชก จริงๆ ก็หมดแรงแพ้เขาในที่สุด”

(ประสา สามเสน สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2563)

ดังนั้นความเกี่ยวข้องกันระหว่างผู้นำกับลักษณะทางกายภาพ (physical characteristics) จึงจัดได้ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยการเสริมสร้างความแข็งแกร่งและเรียกความสมบูรณ์ของ

ร่างกายในผู้นำทางด้านดนตรีนั้นมีโอกาสปฏิเสธได้ว่าวิธีการไล่ระนาดเอกนั้นเป็นวิธีการหนึ่งที่สอดคล้องกับการเสริมสร้างความแข็งแกร่งทางร่างกายที่มีความพิเศษกว่าผู้นำทั่วไป แต่อย่างไรก็ตามวัตถุประสงค์ที่ได้นั้นก็เป็นไปในแนวทางเดียวกันคือการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ที่ทำได้อย่างเต็มที่ โดยส่วนหนึ่งที่ส่งผลให้วัตถุประสงค์ดังกล่าวสำเร็จลุล่วงได้นั้นก็มาจากพลังกายที่เต็มเปี่ยมและสมบูรณ์ของผู้นำ หากผู้นำยังไม่สามารถดูแลตัวเองให้ดีได้แล้วจะไปดูแลสมาชิกคนอื่นๆ ที่ฝากชีวิตกับผู้นำแบบนี้ได้อย่างไร

บุคลิกภาพที่ดีมีชัยไปกว่าครึ่ง

“โก่งามเพราะขน คนงามเพราะแต่ง” นับได้ว่าเป็นสุภาษิตที่ยังคงใช้ได้อยู่ในทุกยุคทุกสมัย และในหัวข้อที่ว่าด้วยเรื่องบุคลิกภาพ (personality) กับผู้นำก็ดูมีความสอดคล้องกับสุภาษิตดังกล่าวได้เป็นอย่างดี บุคลิกภาพที่ดีมีความสำคัญมาก เพราะสามารถก่อให้เกิดความสำเร็จได้ในทุกๆ เรื่องไม่ว่าจะเป็นการเรียนหนังสือ การใช้ชีวิตประจำวันและการทำงานในอาชีพต่างๆ เพราะการมีบุคลิกภาพก็คือการสร้างภาพลักษณ์ภายนอกของคนนั้นๆ ให้ดูดีและ “กฎแห่งภาพลักษณ์” ของนักจิตวิทยาชาวอเมริกันท่านหนึ่งชื่อ ดร.อัลเบิร์ต เมห์ราเบียน ได้ค้นพบกฎนี้ขึ้นมาโดยมีการอธิบายไว้อย่างชัดเจนว่า ภาพลักษณ์ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจคนมากที่สุดกว่า 90% ก็คือภาพลักษณ์ภายนอก (Mehrabian & Ferris, 1967 ; Mehrabian & Wiener, 1967) ดังนั้นการมีภาพลักษณ์ที่ดีจึงเป็นการสร้าง First Impression แก่ผู้พบเห็นไม่ว่าจะเป็นสมาชิกในองค์กรหรือผู้อื่นให้เกิดความประทับใจเมื่อแรกพบ จากงานวิจัยของ Rebecca Knight (อ้างถึงใน คำแนะนำด้านอาชีพ, 2559) ได้แสดงให้เห็นว่า ความประทับใจครั้งแรกเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างมากเพราะเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่มีผลลัพธ์ตามมามากมาย และ

ยังมีข้อมูลสนับสนุนจาก Dorie Clark (อ้างถึงใน คำแนะนำด้านอาชีพ, 2559) ว่า “ความประทับใจครั้งแรกของคุณจะทำให้คุณได้รับประโยชน์ในครั้งต่อไป โดยปริยาย” จากสิ่งที่ทั้งคู่กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่าการมีภาพลักษณ์ภายนอกที่ดีนั้นส่งผลกับการทำงานร่วมกันเป็นอย่างมาก ดังนั้นผู้นำที่ดีก็ต้องรู้จักสร้างบุคลิกภาพของตนให้ดูดีอยู่เสมอๆ ไม่ว่าจะเป็นการ การพูดคุย การแต่งกาย หรือรสนิยมต่างๆ ยกตัวอย่าง นายกรัฐมนตรีก่อนที่จะออกแถลงข่าวยังต้องมีการใส่ชุดสูท ผูกเนคไท แต่งผม ทำตัวเองให้ดูดีอยู่เสมอๆ ดังนั้นคนระนาดเอกเองก็ต้องมีการดูแลภาพลักษณ์ให้ดูดีด้วยเช่นกัน และในวงดนตรีไทยนั้นบุคลิกภาพถือเป็นเรื่องสำคัญมากโดยเฉพาะเครื่องดนตรีที่เป็นผู้นำและอยู่ข้างหน้าสุดอย่างคนระนาดเอก จากคำกล่าวของ ครูประสิทธิ์ ถาวร (ศิลปินแห่งชาติ) ได้กล่าวไว้ว่า

“การบรรเลงดนตรีต้องวางตัวให้สง่า ดนตรีเป็นของมีสกุล เจ้านายท่านเล่นเพราะฉะนั้น ต้องทำตัวให้สมศักดิ์ศรี”

(ประสิทธิ์ ถาวร อ้างถึงใน หลวงเสนาะคำเพี้ยน, 2562)

จากภาพลักษณ์ที่ครูประสิทธิ์ ถาวรกล่าวมาข้างต้นอาจไม่ต้องถึงขั้นใส่ชุดสูท ผูกเนคไท ตามท่านนายกเพียงแต่เป็นการสร้างภาพลักษณ์ให้ดูดีในเรื่องของการจับไม้ ทำนอง และวิธีการบรรเลงที่มีเอกลักษณ์ช่วยเสริมความมีสง่าราศีให้แก่วงของตนโดยกลวิธีการฝึกฝนบุคลิกภาพต่างๆ ก็มีมากมายหลายรูปแบบที่จะเลือกฝึกฝน ยกตัวอย่างเช่น ทำนองของคนระนาดต้องนั่งขัดสมาธิให้ออกผาย ไหล่ผึ่ง หน้าตั้ง ตัวตรงอยู่ตรงกึ่งกลางของระนาดและ ปลายเท้าด้านใดด้านหนึ่งยื่นเข้าใต้ฐานระนาดเพื่อใช้ประคองเวลาผืนหรือรางระนาดขยับไปขยับมา (สงบศึก ธรรมิหาร สัมภาษณ์, 3 เมษายน 2563) และการฝึกทำ

นั่งให้ตัวตรงจะใช้ชั้นใสน้ำมาวางบนศีรษะของผู้บรรเลงหากผู้บรรเลงเปลือยตัวหรือตัวไม่ตรงแล้วชั้นน้ำก็จะหกใส่ผู้บรรเลงถือเป็นการฝึกความอดทนและมีสติไปด้วยในตัว (ประชา สามเสน, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2563) การสร้างบุคลิกภาพให้ดูดีนั้นนอกจากจะสร้างความมั่นใจแก่ผู้บรรเลงและเกิดภาพลักษณ์ในวงที่ดีขึ้นแล้วยังเป็นบ่อเกิดแห่งการบรรเลงดนตรีที่ดีในลำดับถัดๆ ไป

ดังนั้นบุคลิกภาพ (personality) กับผู้นำยังคงมีความสำคัญที่มีอาจหลีกเลี่ยงได้ ผู้อ่านหลายๆ ท่านคงคิดว่ามันดูเหมือนเป็นเรื่องที่ไกลตัวจนเกินไปแต่หากลองพิจารณาดูให้ดีนั้นการดูแลภาพลักษณ์เหล่านี้ทำให้เห็นถึงการเอาใจใส่ในรายละเอียดเล็กน้อยของผู้นำซึ่งนำไปสู่สิ่งสำคัญที่เป็นองค์ประกอบอื่นๆ ต่อไปและคงไม่มีสมาชิกองค์กรหรือเพื่อนร่วมทีมคนไหนอยากได้ผู้นำที่ไม่ใส่ใจในภาพลักษณ์ของตนเองขึ้นมาเป็นผู้นำ

เพราะเป็นคนระนาดเอกจึงต้อง “ฟัง” ศิลปะความอ่อนแอที่นำไปสู่ความสมบูรณ์แบบ

เป็นเรื่องน่าแปลกที่หลายๆ ครั้งผู้นำมักหลงระเริงอยู่กับอำนาจที่หอมหวานจนลืมนึกถึงสมาชิกของตนไปซึ่งสิ่งนั้นถือเป็นความผิดอย่างมหันต์ของคนที่จะขึ้นมาเป็นผู้นำที่ดี ในหัวข้อนี้ผู้เขียนจึงต้องการกล่าวถึงเรื่องทักษะในการสร้างลักษณะทางสังคม (social characteristics) ที่ว่าด้วยการให้ความร่วมมือกับผู้อื่นและสิ่งหนึ่งที่เป็นประเด็นสำคัญในหัวข้อนี้ก็คือการ “ฟัง” ผู้นำทั่วไปกับคนระนาดนั้นสิ่งที่มีเหมือนกันคือทักษะการฟัง ผู้นำที่ดีต้องมีทักษะในการฟังให้เป็นเพราะการฟังจัดได้ว่าเป็นองค์เบื้องต้นแห่งหัวใจของนักปราชญ์ และผลจากการที่ได้ฟังมากก็จะทำให้ผู้นั้นเกิดความแตกฉานในด้านสติปัญญาโดยธิดาโมสิริรัตน์และศรีสุตา จิรายุกุล (2546) กล่าวไว้ว่าการฟังเป็นการรับสารที่มีความสำคัญและเป็น

ประโยชน์ต่อตนเองและสังคม เพราะฉะนั้นไม่ว่าจะเป็นผู้นำทั่วไปหรือคนระดับสูงก็ต้องรู้จักฟังเสียงหรือความคิดเห็นของสมาชิกในองค์กรให้มาก ตัวอย่างการฟังของคนระดับสูง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สงบศึก ธรรมวิหาร ได้กล่าวไว้ว่า

“คนระดับสูงที่ดีจะต้องรู้จักฟังเครื่องหลังโดยเฉพาะฆ้องวงใหญ่ซึ่งเปรียบเป็นหัวใจสำคัญของวงให้เป็นเพราะฆ้องวงใหญ่นั้นมีหน้าที่ในการดำเนินทำนองหลักของเพลงเป็นต้นนางพญาที่คอยปกป้องรักษาอีตมในความดีและความถูกต้อง”

(สงบศึก ธรรมวิหาร สัมภาษณ์,
3 เมษายน 2563)

จากสิ่งที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สงบศึก ธรรมวิหาร ได้กล่าวมานั้นทำให้ผู้เขียนเกิดคำถามในใจอยากชวนให้ผู้อ่านคิดว่าจริงหรือไม่ที่ผู้นำต้องฟังหรือผู้นำต้องทำให้สมาชิกในองค์กรฟังกันแน่ สองสิ่งนี้ดูเหมือนว่าจะย้อนแย้งกันแต่ผู้เขียนคิดว่าทั้งสองสิ่งนี้กลับยิ่งทำให้อะไรๆ ดีสมบูรณ์แบบมากยิ่งขึ้น เหตุผลเพราะว่าคนระดับสูงจะฟังฆ้องวงใหญ่เป็นหลักเนื่องจากฆ้องวงใหญ่เป็นทำนองหลักของเพลงและใช้ในการแปรทางของเครื่องดนตรีชิ้น ต่างๆ รวมถึงระนาดเอก ฉะนั้นคนระดับสูงก็ต้องยึดถือทำนองหลักในการบรรเลงให้ถูกต้องเสียก่อน จากนั้นเมื่อเราให้เกียรติโดยการฟังผู้อื่นแล้วนั้นลำดับต่อไปคือคนระดับสูงจะต้องทำให้สมาชิกในวงหันกลับมาฟังตนเพราะคนระดับสูงโดยปกติจะมีอำนาจในการตัดสินใจไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มลดแนวการบรรเลงหรือการปากเพลงลงเพื่อ จะจบ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าการเลือกใช้ลูกล่อลูกชนให้ถูกจังหวะของคนระดับสูงนั้นจะสามารถช่วยให้เกิดความสมบูรณ์แบบในวงขึ้น

ดังนั้นทักษะการสร้างลักษณะทางสังคม (social characteristics) โดยเฉพาะการฟังเสียง

สมาชิกในวง เคารพสิทธิหน้าที่ของแต่ละเครื่องกับทักษะการทำให้คนในองค์กรฟังตนนั้นจึงเป็นเรื่องสำคัญที่คนระดับสูงต้องใช้ควบคู่กันโดยวิธีการเลือกใช้ก็ต้องเป็นไปตามความเหมาะสม ซึ่งสิ่งนี้จะนำวงดนตรีไปสู่ความสมบูรณ์แบบที่สอดคล้องกับคำกล่าวของ ครูประสา สามเสน ที่ว่า

“การฟังเสียงสมาชิกร่วมวงช่วยทำให้คนระดับสูงเกิดความแตกฉานในการบรรเลงมากขึ้นรวมถึงการรับรู้ถึงศักยภาพของสมาชิกในวงแต่ละคนซึ่งมีความเหมือนและแตกต่างกัน การคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้จะช่วยให้การบรรเลงในรูปแบบวงเกิดความสมบูรณ์มากขึ้น”

(ประสา สามเสน, สัมภาษณ์,
1 เมษายน 2563)

ผู้นำกับการปลูกฝังภูมิหลังทางสังคม

Stogdill (1974) ให้ความหมายของภูมิหลังทางสังคม (social background) หมายถึงสถานภาพทางสังคม สภาพการอบรมเลี้ยงดู การศึกษาและเศรษฐกิจครอบครัวยุคของผู้นำ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนมีความสำคัญกับตัวผู้นำเป็นอย่างยิ่ง ถ้าถามว่าสำคัญอย่างไร คำตอบที่ได้คงหนีไม่พ้นเรื่องของ “โอกาส” แน่นอนว่าผู้มีภูมิหลังที่ดีกว่าส่วนใหญ่มักได้รับโอกาสมากกว่าผู้อื่น แต่อย่างไรก็ตาม (Hurlock, 1959) ได้กล่าวไว้ว่าความรักความเอาใจใส่ของคนในครอบครัวจะช่วยส่งเสริมให้ผู้นั้นประสบความสำเร็จซึ่งแสดงให้เห็นว่าเรื่องของภูมิหลังเป็นเรื่องที่ปลูกฝังได้ผ่านสถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษา ซึ่งตรงจุดนี้จะเป็นแรงผลักดันให้ผู้นำได้กระทำในสิ่งต่างๆ เพื่อพิสูจน์ความสามารถของตนเองและให้ได้มาซึ่งโอกาสที่จะนำพาตัวเองขึ้นมามีหน้ามีตาในสังคมนั้นๆ ผู้เขียนขอยกตัวอย่าง นักระนาดเอกผู้ยิ่งใหญ่ที่ไม่ยอมแพ้ต่อโชคชะตาชีวิตผลักดันตนเองจนมาถึงจุดสูงสุดของชีวิตได้อย่างสม

ภาคภูมิ นั่นคือ ครูบุญยงค์ เกตุคง (ศิลปินแห่งชาติ) ภูมิหลังชีวิตของครูบุญยงค์ เกตุคงนั้นยิ่งกว่านิยายหน้าเฝ้า ในด้านสถาบันครอบครัว ครูบุญยงค์เป็นเด็กกำพร้าพ่อตั้งแต่เด็ก ๆ มีเพียงมารดาที่คอยให้ความรักและความอบอุ่นแก่ครู บุญยงค์ในสมัยเยาว์วัย แต่ก็เหมือนเคราะห์ซ้ำกรรมชดทำให้ชีวิตครูบุญยงค์ต้องพลัดพรากจากแม่เดินทางไปในที่ต่าง ๆ ด้วยความอ้างว้างและเดียวดาย ส่วนในสถาบันการศึกษาครูบุญยงค์ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานจากผู้ใจบุญที่รับครูบุญยงค์มาเป็นบุตรบุญธรรม อีกทั้งได้มีโอกาสเรียนเปียโนกับครูทองหล่อ (ละม้าย) มีชั้นทอง ซึ่งนับได้ว่าเป็นครูเปียโนคนแรก อย่างไรก็ตามชีวิตการเรียนเปียโนของครูบุญยงค์ไม่ได้ราบรื่นอย่างที่คิดไว้ แต่ด้วยความไม่ยอมแพ้ต่อโชคชะตาและด้วยความรักความเมตตาจากครูเปียโนหลาย ๆ ท่านที่ให้โอกาสครูบุญยงค์ได้เข้าเรียนวิชาเปียโน รวมถึงให้โอกาสในการพิสูจน์ความสามารถทางด้านดนตรีไทยจนสามารถผลักดันครูบุญยงค์ให้กลายเป็นนักดนตรีไทยที่มีชื่อเสียงและมีฝีมือเก่งกาจโดยเฉพาะการบรรเลงระนาดเอกในยุคนั้น นอกจากนี้ความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ที่สั่งสมมาอย่างยาวนานจึงทำให้ครูบุญยงค์ได้สร้างสรรค์ผลงานดนตรีต่าง ๆ ไว้ให้แก่วงการดนตรีไทยจำนวนไม่น้อยและด้วยความสามารถอันสูงส่งทางดนตรีไทยจึงเป็นเหตุให้ครูบุญยงค์ได้รับรางวัลพระราชทานโล่และเข็มเชิดชูเกียรติในฐานะเป็นศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดงดนตรีไทย (เสถียร ดวงจันทร์ทิพย์, 2535)

จากประวัติโดยย่อของครูบุญยงค์ เกตุคง ที่ผู้เขียนหยิบยกมาเป็นตัวอย่างในประเด็นนี้แสดงให้เห็นถึงความลำบากยากเย็นของนักระนาดเอกคนหนึ่งที่ต้องประสบพบเจอเหตุการณ์ต่าง ๆ มากมาย แต่ยังมีสถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษาที่ช่วยกันอบรมเลี้ยงดู ให้ความรักความ

อบอุ่น รวมถึงโอกาสในการพิสูจน์ตนเองจนทำให้ครูบุญยงค์ เกตุคง ได้ก้าวไปถึงจุดสูงสุดของชีวิตการเป็นนักดนตรีไทย และนี่เป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งของนักระนาดเอกมากฝีมือที่ได้มีภูมิหลังทางสังคมที่สวຍงามมาตั้งแต่กำเนิดและยังคงมีนักระนาดเอกเก่ง ๆ อีกมากมายที่มาจากภูมิหลังทางสังคมธรรมดาลงไปจนถึงแย่งที่ผลักดันตนเองจนก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำที่มีหน้ามีตาในสังคมดนตรีไทย

ดังนั้นภูมิหลังทางสังคม (social background) จึงมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับผู้นำอย่างยิ่ง สำหรับผู้นำที่มีภูมิหลังที่ดีอยู่แล้วนับเป็นข้อได้เปรียบในการต่อยอดสิ่งที่มีอยู่ให้ก้าวไปสู่อันดับที่สูงขึ้น ส่วนผู้นำที่มีภูมิหลังด้อยกว่าผู้อื่น การช่วยกันปลูกฝังภูมิหลังจึงเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติเพื่อส่งเสริมผู้นำให้มีสถานภาพทางสังคมที่ดีขึ้นเพื่อใช้เป็นหนทางในการไขว่คว้าโอกาสที่จะผลักดันตนไปสู่จุดสูงสุดในชีวิตต่อไป

ผู้นำกับลักษณะที่เกี่ยวข้องกับงาน

ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับงาน (task-related characteristics) คือ ลักษณะที่มีความต้องการความสำเร็จของงานที่ทำ (Stogdill, 1974) ในหัวข้อนี้ผู้เขียนกำลังกล่าวถึงผู้นำที่มุ่งให้ความสำคัญกับงานโดยไม่สนใจถึงอำนาจที่มีอยู่ในมือเพื่อให้งาน นั้น ๆ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี การบริหารงานในองค์กรผู้นำไม่จำเป็นต้องรับบทผู้นำหรือผูกขาดอำนาจไว้กับตนเพียงผู้เดียว การเปิดโอกาสให้สมาชิกได้รับบทผู้นำเรื่องที่ตนถนัดในบางครั้งอาจทำให้สมาชิกแสดงศักยภาพของแต่ละบุคคลออกมาได้ ผู้นำเชื่อว่าจะเก่งกว่าผู้ตามในทุกๆ เรื่องเสมอไป ดังนั้นการที่จะทำให้งานในองค์กรประสบความสำเร็จได้ผู้นำควรเปิดโอกาสให้สมาชิกในองค์กรได้เป็นผู้นำในสิ่งที่แต่ละบุคคลถนัด ในสังคมดนตรีนั้น การบรรเลงระนาดเอกก็ได้เป็นเครื่องนำเสมอไป ยังมีการผลักดันให้เครื่อง

นำมาเป็นเครื่องตามและเครื่องตามขึ้นมาเป็นเครื่องนำเพื่อสร้างความแปลกหู แปลกตา และฉีกกรอบการทำงานร่วมกันที่ว่าผู้ตามต้องอยู่ภายใต้อำนาจผู้นำเสมอไป อาทิ “เพลงเชิดจีน” ผลงานประพันธ์ของครูดนตรีที่มีความสามารถอย่างพระประดิษฐไพเราะ (ศุบุลหิรัญ) มีความสามารถสูงส่งจนถึงขั้นสุนทรภู่เขียนบันทึกไว้ว่า “ศุบุลหิรัญคนนี้เขาดีครั้น เป้าทยอยลอยลั่นบรรเลงลือ” (นิราศภูเขาทอง, สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยา, และดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ, (2499) เพลงเชิดจีนเป็นเพลงที่มีชื่อเสียงอย่างมากและเพลงนี้ยังทำให้ท่านได้รับการเลื่อนบรรดาศักดิ์จากหลวงประดิษฐไพเราะขึ้นเป็นพระประดิษฐไพเราะ เพลงนี้มีความแปลกประหลาดจากเพลงไทยอื่นๆ ทั่วไปไม่ว่าจะเป็นท่วงทำนอง ลีลา กลเม็ดเด็ดพรายต่างๆ และหนึ่งในความแปลกนั้นคือลูกล่อลูกขัดที่ไม่เหมือนเพลงไทยอื่นๆ ซึ่งเป็นการสลับเอา “เครื่องตามกลุ่มเสียงต่ำ” มาเป็นเครื่องนำ และเอา “เครื่องนำกลุ่มเสียงสูง” มาเป็นเครื่องตามนั่นเอง หากลองพิจารณาให้ดีแล้วนั้นเพลงเชิดจีนนี้ทะเลาะทุกกฎทุกหลักวิชาการของดนตรีไทยทั้งสิ้นแต่ก็ยังคงความไพเราะ และเกิดความซาบซึ้งได้อย่างน่าประหลาดใจอีกทั้งยังเป็นบทเพลงอมตะมาจนถึงปัจจุบัน

ดังนั้นผู้นำกับลักษณะที่เกี่ยวข้องกับงาน (task-related characteristics) จึงมีความเกี่ยวข้องกันอย่างไรไม่มีเงื่อนไขและควรปลูกฝังคุณลักษณะนี้ให้เกิดขึ้นในตัวของผู้บริหารทุกๆ คน การมีความกระตือรือร้นมุ่งที่จะสร้างสรรค์งานในองค์กรของตนให้เสร็จลุล่วงอย่างไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่างๆ

และเปิดโอกาสให้สมาชิกได้แสดงศักยภาพในสิ่งที่ตนถนัดโดยไม่คำนึงถึงอำนาจที่ผูกขาดของการเป็นผู้นำยอมทำให้องค์กรประสบผลสำเร็จและเกิดเอกลักษณ์แห่งความภาคภูมิใจในองค์กรตั้งเพลงเชิดจีนที่ยังคงเอกลักษณ์ความเป็นเชิดจีนที่ยังเชิดหน้าชูตาแก่ผู้ฟังและผู้พบเห็นในทุกช่วงของกาลเวลา

บทสรุป

จากสิ่งที่กล่าวมาทั้งหมดผู้เขียนพยายามเชื่อมโยงทฤษฎีความเป็นผู้นำเข้ากับผู้นำในสังคมดนตรีไทยอย่างคนระนาดเอกพร้อมกับอธิบายสาเหตุของการเกิดปรากฏการณ์ต่างๆ ในสังคมดนตรีไทย โดยจะเห็นว่าแนวคิดคุณลักษณะของผู้บริหารทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพ (physical characteristics) ภูมิหลังทางสังคม (social background) สติปัญญา (intelligence) บุคลิกภาพ (personality) ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับงาน (task-related characteristics) และลักษณะทางสังคม (social characteristics) นั้นล้วนมีความสอดคล้องกับบริบทผู้นำในสังคมดนตรีไทยในหลายๆ ด้านซึ่งอาจมีจุดแตกต่างกันออกไปบ้างนับได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของผู้นำในสังคมดนตรีไทยที่แตกต่างจากผู้นำทั่วไป ผู้เขียนหวังว่าแง่มุมและหลักคิดที่ได้นำเสนอไปนั้นจะช่วยให้ผู้อ่านได้เห็นถึงความเป็นผู้นำที่มีส่วนเกี่ยวข้องกันในทุกๆ สังคมบนโลกนี้ และกว่าที่คนระนาดเอกคนหนึ่งจะก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำวงที่เข้มแข็งได้นั้น ต้องผ่านกระบวนการฝึกฝนเรียนรู้และฝ่าฟันอุปสรรคนานัปการในการก้าวเป็นผู้นำวงดนตรีไทย

เอกสารอ้างอิง

คำแนะนำด้านอาชีพ. (2559). *ผู้เชี่ยวชาญเผยเคล็ดลับมัดใจคนด้วย First Impression*. สืบค้นจาก <https://bit.ly/3it1YGG> เมื่อ 30 มีนาคม 2563.

- ทองหล่อ เดชไทย. (2544). *ภาวะผู้นำเพื่อการบริหารคุณภาพสู่ความเป็นเลิศ*. กรุงเทพฯ: คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ธิดา โมสิกรัตน์ และศรีสุดา จริยากุล. (2546). “การฟัง” ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 1 หน่วยที่ 1-8*. กรุงเทพฯ: ประชุมช่าง.
- นิเทศ ดินนะกุล. (2551). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา, และดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา. (2499). *สาส์นสมเด็จพระเจ้า 2 ภายพระหัตถ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระเจ้าดำรงราชานุภาพ*. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา.
- บุญช่วย โสวัตร และนิสิตปริญญาโท สาขาดุริยางค์ไทย รุ่นที่ 1 คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2539). *การปรับตัวดนตรีไทยชั้นสูง*. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.
- ประชา สามเสน. (1 เมษายน 2563). สัมภาษณ์.
- พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์. (2559, 9 กันยายน). *บรรยายวิธีการตีระนาดเอก โดยครูประสิทธิ์ ถาวร [วิดีโอ]*. Youtube. <https://bit.ly/31Lzj9M>
- ไม้ระนาดก้านทอง. (2533). *วิธีฝึกหัดระนาดเอก*. ใน *หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลงศพนายเฉลิม บัวทอง*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรินติ้งเฮาส์.
- สุพล สุวรรณ. (2559). *ดนตรีไทยในวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สงบศึก ธรรมวิหาร. (3 เมษายน 2563). สัมภาษณ์.
- เสนาะ หลวงสุนทร. (2547). *ความรู้เบื้องต้นในการฝึกหัดระนาดเอก ใน พิธีไหว้ครูดนตรีไทย 2547 ภาค วิชาศิลปะนิเทศ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เจริญผล.
- เสถียร ดวงจันทร์ทิพย์. (2535). *ครูบุญยงค์ เกตุคง ศิลปินแห่งชาติ: ระนาดเอกไข่มุกหล่นบนจานหยก*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- หลวงเสนาะคำเพี้ยน. (2562, 25 พฤศจิกายน). *ครูประสิทธิ์ ถาวร ศิลปินแห่งชาติ อธิบายวิธีการตีระนาดเอก [วิดีโอ]*. Youtube. <https://bit.ly/2VJVfthM>
- Daly, A. (2020). *The Real Reason Exercise Makes You Happy, According To Research On The Brain*. [Online]. [cited 30 March 2020]. Available from: <https://bit.ly/3dZDGAG>
- Hurlock, E.B. (1959). *Developmental psychology*. New York: McGraw-Hill.
- Mehrabian, A., & Ferris, S.R. (1967). Inference of Attitudes From Nonverbal Communication in Two Channels. *Journal of Consulting Psychology*, 31(3), 248–252. <https://doi.org/10.1037/h0024648>
- Mehrabian, A., & Wiener, M. (1967). Mehrabian, A., & Wiener, M. (1967). Decoding of inconsistent communications. *Journal of Personality and Social Psychology*, 6, 109-114..pdf, 6 (1), 109-114.
- Stogdill, Ralph M. (1974). *Handbook of Leadership*. New York, The Free Press, A Division of Macinillan Publisher.